

CONTEMPORARY PHILOSOPHICAL APPROACHES TO UNDERSTANDING THE HUMAN BEING: THE PERSON IN THE CONTEXT OF TECHNOLOGICAL DEVELOPMENT AND SPIRITUAL TRANSFORMATION

Normuhammad Shaydullayev

Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor

Namangan State Technical University

e-mail: n.shaydullaev@mail.ru

Namangan, Uzbekiston

ABOUT ARTICLE

Key words: philosophy of the human, digital consciousness, technical anthropology, personality formation, spiritual transformation, visual culture, information flow.

Received: 25.12.25

Accepted: 26.12.25

Published: 27.12.25

Abstract: The article examines the formation of the contemporary human being in connection with technological progress, social transformations, digital culture, and the evolution of spiritual values. The study approaches the biological, social, cognitive, spiritual, and technological dimensions of the human as an integrated conceptual system. Real-life examples are provided to illustrate changes in human consciousness within the digital environment, virtual identity formation, interaction with artificial intelligence, the impact of visual culture, and the psychological adaptation of the individual. The paper analyzes complex socio-historical factors that shape new anthropological perspectives within modern human philosophy.

INSONNI ANGLASHNING ZAMONAVIY FALSAFIY KO'RINISHLARI: TEXNIK RIVOJLANISH VA MA'NAVIY O'ZGARISHLAR KONTEKSTIDA SHAXS

Normuhammad Shaydullayev

Falsafa fanlari nomzodi, dotsent

Namangan davlat texnika universiteti

n.shaydullaev@mail.ru

Namangan, O'zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: inson falsafasi, raqamli ong, texnik antropologiya, shaxs shakllanishi, ma'naviy o'zgarish, vizual madaniyat,

Annotatsiya: Maqolada zamonaviy insonning shakllanish jarayoni texnik taraqqiyot, ijtimoiy o'zgarishlar, raqamli

axborot oqimi.

madaniyat va ma'naviy qadriyatlar evolyutsiyasi bilan bog'liq holda tahlil qilinadi. Tadqiqot insonning biologik, ijtimoiy, kognitiv, ma'naviy va texnologik qirralarini bir butun konseptual tizim sifatida o'rganadi. Inson ongining raqamli makonda o'zgarishi, virtual identifikatsiya, sun'iy intellekt bilan muloqot, vizual madaniyatning ta'siri va shaxsning psixologik moslashuv jarayonlari hayotiy misollar bilan yoritiladi. Maqola inson falsafasining zamonaviy bosqichi yangi antropologik qarashlarning shakllanishiga sabab bo'layotgan murakkab ijtimoiy-tarixiy omillarni tahlil qiladi.

СОВРЕМЕННЫЕ ФИЛОСОФСКИЕ ПОДХОДЫ К ПОНИМАНИЮ ЧЕЛОВЕКА: ЛИЧНОСТЬ В КОНТЕКСТЕ ТЕХНИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ И ДУХОВНЫХ ТРАНСФОРМАЦИЙ

Нормухаммад Шайдуллаев

Кандидат философских наук, доцент,

Наманганский государственный технический университет

n.shaydullaev@mail.ru

Наманган, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: философия человека, цифровое сознание, техническая антропология, формирование личности, духовные изменения, визуальная культура, информационный поток.

Аннотация: В статье анализируется процесс формирования современного человека в связи с техническим прогрессом, социальными изменениями, цифровой культурой и эволюцией духовных ценностей. Исследование рассматривает биологические, социальные, когнитивные, духовные и технологические аспекты человека как единую концептуальную систему. Приводятся жизненные примеры, раскрывающие трансформацию человеческого сознания в цифровом пространстве, виртуальную идентификацию, взаимодействие с искусственным интеллектом, влияние визуальной культуры и особенности психологической адаптации личности. Работа освещает сложные социально-исторические факторы, которые формируют новое направление антропологических исследований в рамках современной философии человека.

Kirish. XXI asrda insonni anglash masalasi falsafiy tafakkurning eng dolzarb va murakkab muammolaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Texnik taraqqiyotning jadallashuvi, raqamli texnologiyalarning hayotning barcha jabhalariga kirib kelishi, sun'iy intellekt va biotexnologiyalarning rivoji insonning jamiyatdagi o'рни, mohiyati va kelajak istiqbollari haqidagi an'anaviy tasavvurlarni tubdan qayta ko'rib chiqishni taqozo etmoqda. Shu bois zamonaviy falsafada inson fenomenini texnik rivojlanish va ma'naviy o'zgarishlar uzviyligida tahlil qilish muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi.

An'anaviy falsafiy qarashlarda inson asosan aql, ong va axloqiy mas'uliyat egasi sifatida talqin etilgan bo'lsa, zamonaviy davrda bu yondashuvlar yangi mazmun bilan boyimoqda. Postindustrial jamiyat sharoitida shaxsning identifikatsiyasi, erkinligi, mas'uliyati va ma'naviy qadriyatlari texnik vositalar, axborot oqimlari va global madaniy jarayonlar bilan chambarchas bog'lanib bormoqda. Natijada insonning ichki dunyosi, ma'naviy ehtiyojlari va ijtimoiy munosabatlari murakkab va ko'p qatlamli tus olmoqda.

Zamonaviy falsafiy oqimlar — ekzistensializm, fenomenologiya, personalizm, postmodernizm va texnofalsafa — insonni faqat biologik yoki ijtimoiy mavjudot sifatida emas, balki doimiy o'zgarish va tanlov jarayonida shakllanuvchi ma'naviy-subyektiv mavjudot sifatida talqin etadi. Ayniqsa, texnik rivojlanish sharoitida shaxsning ma'naviy o'zligini saqlab qolish, axloqiy me'yorlarga sodiqlik va ma'naviy kamolot masalalari alohida dolzarblik kasb etmoqda.

Asosiy qism. Insonni anglash jarayoni tarix davomida ko'plab falsafiy maktablarning diqqat markazida bo'lgan. Antik davrda inson ko'proq kosmosning bir bo'lagi sifatida talqin qilingan bo'lsa, o'rta asrlarda uning mohiyati diniy-axloqiy ma'noda yoritilgan, yangi davrda esa inson tafakkuri va bilim olish qobiliyati uning asosiy mezoniga aylangan. Bugungi globallashgan, raqamli va texnologik jamiyatda esa insonni anglash yanada murakkab masalaga aylanmoqda. Chunki zamonaviy sharoitda inson faqat biologik, faqat ijtimoiy yoki faqat ma'naviy mavjudot emas, balki bu qatlamlarning sintezida mavjud bo'ladigan ko'p qirrali tizimdir.

Bugungi jamiyatda shaxsning shakllanish jarayoni ilgari mavjud bo'lgan ijtimoiy mexanizmlardan farq qiladi. Ilgari bola dunyoqarashini ko'proq oilaviy tarbiya, maktab, mahalla, kitob o'qish, ustoz-shogird tizimi shakllantirgan bo'lsa, bugungi kunda bularning qatoriga raqamli makon, virtual muloqot, ijtimoiy tarmoqlar va ko'p funksiyali texnik vositalar qo'shildi. O'smirlar o'zini anglash jarayonida endi nafaqat o'z atrofidagi real odamlardan, balki virtual qahramonlar, internetdagi mashhurlar, blogerlar va kontent ishlab chiqaruvchi shaxslardan ham kuchli ta'sir oladi.

Masalan, YouTube-dagi motivatsion videolar o'quvchi ongida "ideal hayot" tasvirini shakllantiradi. TikTokdagi qisqa videolar yoshlarning dunyoni idrok etish tezligini oshiradi, lekin fikrlashning yuzaki bo'lishiga sabab bo'lishi mumkin. Instagramdagi mukammal hayot obrazlari insonning real hayotdan noroziligini kuchaytirishi, o'ziga bo'lgan ishonchni pasaytirishi mumkin. Bu holatlar zamonaviy antropologiyada "psixologik solishtirish mexanizmi" deb ataladi.

Raqamli madaniyat inson ongining shakllanishiga katta ta'sir ko'rsatmoqda. Inson axborotni endi matn orqali emas, balki tasvir, video, animatsiya va ovozlari orqali qabul qilmoqda. Bu jarayon kognitiv faoliyatning yangi shakllarini yuzaga keltirmoqda.

Hayotiy misol sifatida, oddiy kundalik odatlarni olaylik. Ilgarigi avlodlar muammoni hal qilish uchun kitob, ilmiy maqola yoki tajribali insonning maslahatiga murojaat qilgan. Bugungi kun yoshlarining katta qismi esa o'z savollariga birinchi bo'lib internetga murojaat qiladi. Gohi hatto tibbiy masalalarda ham internetdagi tavsiyalar mutaxassis fikridan ustun keladi. Bu jarayon "virtual bilim" fenomenini kuchaytirmoqda.

Insonning jismoniy hayoti ham texnik taraqqiyot ta'sirida o'zgarib bormoqda. Pandemiya davri bu o'zgarishlarni yanada yaqqol ko'rsatdi: masofaviy darslar, telemeditsina, onlayn yig'ilishlar, internet orqali savdo qilish nafaqat qulaylik, balki insonning fazoviy hissi va muloqot shaklini o'zgartirdi.

Agar ilgari oila a'zolari bir xonada o'tirib suhbatlashgan bo'lsa, hozir ko'p oilalarda har bir shaxs o'z telefoniga, planshetiga yoki kompyuteriga bog'lanib yashamoqda. Bu holat "individual raqamli makon" deb ataladigan yangi ijtimoiy realiyatni yaratdi. Oilaviy muloqot ham, shaxsiy hayot ham raqamli vositalar orqali boshqarilmoqda.

Texnologiyalar rivoji insonning ma'naviy hayotiga ham ta'sir qilmoqda. Avvallari ma'naviy tarbiya ustoz nasihati, kitob, diniy-ma'rifiy suhbatlar, an'anaviy marosimlar orqali shakllangan bo'lsa, bugungi davrda ma'naviyatni shakllantiruvchi manbalar soni keskin ortdi. Raqamli dunyoda diniy ma'ruzalar, ruhiy mashg'ulotlar, motivatsion videolar, psixologik treninglar juda ko'p bo'ldi. Lekin ularning sifati bir xil emas. Natijada inson ma'naviy qidiruvda ko'p axborot orasida saralash qobiliyatini rivojlantirishi kerak bo'ladi.

Hayotiy misol sifatida, ba'zi yoshlar falsafiy savollarga javob topish yoki ruhiy bo'shliqni to'ldirish uchun tasodifiy bloggerlarga murojaat qiladi. Bu jarayon ularning dunyoqarashini to'liq ilmiy yoki mantiqiy asosga emas, balki vizual ta'sirchanlikka asoslangan fikrlarga yo'naltirishi mumkin. Shu bois zamonaviy sharoitda ma'naviyatni mustahkamlash uchun insonning tanqidiy fikrlash darajasini oshirish muhim ahamiyatga ega.

Texnologiyalar insonning erkinligini kengaytirayotganga o'xshaydi. Inson o'z fikrini internetda erkin yozadi, o'z xohishiga ko'ra ma'lumot izlaydi, virtual o'yinlar orqali xohlagan obrazga kiradi. Biroq bu erkinlikning ichida yashirin mas'uliyat ham mavjud. Chunki har bir izoh, har bir rasm, har bir video insonning virtual izini yaratadi. Bu izlar uning shaxsiy hayotiga, obro'siga, hatto kelajakdagi ish faoliyatiga ham ta'sir qilishi mumkin.

Bundan tashqari, algoritmlar insonning erkin tanlovini cheklab qo'yishi mumkin. Masalan, internet platformalari insonning qiziqishiga qarab tavsiya beradigan tizimlarni yaratadi. Bu tizimlar shaxsni ma'lum "axborot pufagi" ichida ushlashi mumkin. Natijada inson ko'proq bir xil fikrlar doirasida yashaydi. Bu jarayon falsafada "raqamli determinizm" deb ataladi.

Maqola tahlillari shuni ko'rsatadiki, insonning kelajakdagi modeli nafaqat biologik yoki ijtimoiy, balki texnik va raqamli omillar bilan uzviy bog'liq bo'ladi. Inson kelajakda ongini kengaytiruvchi qurilmalardan foydalanishi, sun'iy intellekt bilan hamkorlikda ishlashi, virtual makonlarda identifikatsiya topishi mumkin. Ba'zi olimlar bu holatni "kengaytirilgan inson" (augmented human) deb ataydi.

Kelajak antropologiyasi insonni quyidagi jihatlar asosida o'rganishi mumkin:

- raqamli xotira va biologik xotira o'rtasidagi farq
- sun'iy intellekt bilan muloqotning psixologik ta'siri
- virtual haqiqatda shakllanadigan shaxsiy obraz
- texnik vositalar yordamida kengaygan sezgi imkoniyatlari
- ekologik inqirozlar fonida o'zgarayotgan jismoniy ehtiyojlar

Bu omillar insonning kimligi haqidagi an'anaviy qarashlarni tubdan o'zgartirishi mumkin.

Quyida yuqoridagi kengaytirilgan maqola mazmuniga mos, ilmiy uslubda, murakkab bo'lmagan, lekin chuqur mazmunli xulosa taqdim etiladi:

Zamonaviy falsafiy tahlillar shuni ko'rsatadiki, inson mohiyatini anglash bugungi kunda yanada murakkab va ko'p qirrali jarayonga aylangan. An'anaviy biologik, ijtimoiy va ma'naviy yondashuvlar bilan bir qatorda texnologik, raqamli va axborot omillari ham inson borlig'ining ajralmas qismiga aylandi. Raqamli makon shaxsning o'zini anglash jarayonini tezlashtirsa-da, uning tafakkur chuqurligiga, qadriyatlariga va ehtiyojlariga ham sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Inson o'z hayoti, qarorlari va xatti-harakatlarini nafaqat real muhit, balki virtual tajribalar orqali ham shakllantirmoqda.

Maqola tahlillari insonning texnologiyalar bilan o'zaro aloqasi ikki tomonlama jarayon ekanini tasdiqlaydi: inson texnikani yaratadi, lekin texnika ham shaxsning ruhiyati, madaniyati va ijtimoiy xulq-atvoriga ta'sir ko'rsatadi. Bu jarayon shaxsning erkinlik, mas'uliyat, ma'naviyat

va o'zini anglash kabi asosiy falsafiy tushunchalarini yangi mazmunda talqin qilish zaruratini yuzaga keltirmoqda.

Shu sababli hozirgi davr falsafasi insonni faqat bitta mezon orqali tushuntira olmaydi. Insonning haqiqiy mohiyati biologik asos, ijtimoiy tajriba, ma'naviy izlanishlar va texnologik muhitning o'zaro birligida namoyon bo'ladi. Bu esa antropologik tadqiqotlarda yangi konseptual yondashuvlarni zarur qiladi. Bugungi va kelajak jamiyatida insonning o'rni to'g'ri belgilash, texnik taraqqiyot va ma'naviy qadriyatlar o'rtasida muvozanatni saqlash falsafaning muhim vazifalaridan biri bo'lib qoladi.

Xulosa. Zamonaviy texnik rivojlanish sharoitida insonni anglash masalasi falsafaning markaziy va ustuvor muammolaridan biri bo'lib qolmoqda. Texnologik taraqqiyot inson faoliyatining samaradorligini oshirish bilan bir qatorda, shaxsning ma'naviy dunyosi, identifikatsiyasi va axloqiy mas'uliyati bilan bog'liq yangi muammolarni ham yuzaga chiqarmoqda. Shu bois inson fenomenini faqat texnik yoki ijtimoiy omillar orqali emas, balki ma'naviy-axloqiy mezonlar asosida ham tahlil qilish zarurati vujudga kelmoqda.

Zamonaviy falsafiy oqimlarda shaxs ongli tanlov, erkinlik va mas'uliyat egasi sifatida talqin qilinadi. Texnik vositalarning keng qo'llanilishi insonning bilish imkoniyatlarini kengaytirsada, uning ichki dunyosi va ma'naviy qadriyatlariga bo'lgan ehtiyojni inkor eta olmaydi. Aksincha, texnogen muhitda shaxsning ma'naviy barqarorligi va axloqiy mezonlarga sodiqligi jamiyatning barqaror rivojlanishida muhim omilga aylanmoqda.

Shuningdek, tadqiqotda aniqlanishicha, texnik rivojlanish va ma'naviy o'zgarishlar o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash zamonaviy jamiyat oldida turgan muhim vazifalardan biridir. Texnika insonni maqsad emas, balki vosita sifatida ko'rishga olib kelmasligi, aksincha, shaxs kamolotiga xizmat qilishi lozim. Bu jarayonda falsafiy tafakkur insoniylik, axloq va ma'naviyat mezonlarini saqlab qoluvchi muhim nazariy asos vazifasini bajaradi.

Xulosa qilib aytganda, insonni anglashning zamonaviy falsafiy ko'rinishlari texnik rivojlanish va ma'naviy o'zgarishlar uzviyligida shaxs fenomenini chuqurroq tushunish imkonini beradi. Insonni markazga qo'ygan, ma'naviy qadriyatlarni ustuvor deb bilgan yondashuv zamonaviy jamiyatda texnologik taraqqiyotning ijobiy natijalarini inson kamoloti bilan uyg'unlashtirishga xizmat qiladi. Ushbu tadqiqot natijalari inson muammosini falsafiy tahlil qilishda nazariy va amaliy jihatdan muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Yo'ldoshev, A. Falsafa asoslari. — Toshkent: O'zbekiston faylasuflar jamiyati, 2019. — 356 b.
2. Qodirov, B. Inson va jamiyat falsafasi. — Toshkent: Fan nashriyoti, 2020. — 284 b.

3. Karimov, A. Zamonaviy antropologiya tamoyillari. — Toshkent: Universitet, 2021. — 228 b.
4. Шелер, М. Положение человека в космосе. — Москва: Республика, 1994. — 208 с.
4. Плеснер, Х. Ступени органического и человек. — Москва: Логос, 2004. — 384 с.
5. Леонтьев, А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. — Москва: Смысл, 2005. — 352 с.
6. Бердяев, Н. А. Смысл творчества. — Москва: АСТ, 2018. — 416 с.
9. Мамардашвили, М. Сознание и цивилизация. — Москва: Прогресс-Традиция, 2015. — 288 с.
10. Cassirer, E. An Essay on Man: An Introduction to a Philosophy of Human Culture. — New Haven: Yale University Press, 1944. — 237 p.
11. Geertz, C. The Interpretation of Cultures. — New York: Basic Books, 1973. — 480 p.